YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Olimov Jaloliddin Jo'raboy o'g'li
Namangan davlat pedagogika institute
Tabiiy fanlar kafedrasi stajyor-o'qituvchisi
E-mail: olimovjaloliddin072000@gmail.com

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24286044***

Annotatsiya. *Maqolada yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ekologik tadbirkorlikning o'rni, uning asosiy yo'nalishlari, rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillar va O'zbekiston sharoitidagi istiqbollari tahlil qilinadi. Ekologik tadbirkorlik faoliyat yo'nalishlari bo'yicha tasniflangan, ularning boshlang'ich kapital talabi va bozor salohiyati qiyosiy baholangan, SWOT-tahlil o'tkazilgan hamda asosiy to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot, ekologik tadbirkorlik, barqaror rivojlanish, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, yashil moliyalashtirish.*

Abstract. *The article examines the role of environmental entrepreneurship in the transition to a green economy, its main directions, the factors that hinder its development and its prospects in Uzbekistan. The directions of environmental entrepreneurship are classified, their start-up capital requirements and market potential are compared, a SWOT analysis is carried out and measures for removing the main barriers are proposed.*

Keywords: *green economy, environmental entrepreneurship, sustainable development, renewable energy, waste recycling, green finance.*

Kirish

Iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi, tuproq degradatsiyasi va tabiiy resurslarning cheklanganligi jahon iqtisodiyotini an'anaviy o'sish modelini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda. Yashil iqtisodiyot ana shu zaruratning natijasi bo'lib, uning asosiy g'oyasi iqtisodiy o'sishni tabiiy resurslarni haddan tashqari sarflashdan ajratishdir. Bu modelda tadbirkorlik sub'ektlari asosiy harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi, chunki aynan ular ekologik g'oyalarni real mahsulot va xizmatga aylantiradi.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan: Prezidentning 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori bilan 2019–2030-yillarga mo'ljallangan tegishli Strategiya tasdiqlangan [1]. Biroq strategik maqsadlarning amalga oshishi ko'p jihatdan xususiy sektorning, ayniqsa kichik va o'rta biznesning ushbu jarayonga qanchalik faol qo'shilishiga bog'liq. Shu bois ekologik tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollarini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi — ekologik tadbirkorlikning asosiy yo'nalishlarini tizimlashtirish, uning rivojlanish imkoniyatlari va to'siqlarini aniqlash hamda O'zbekiston sharoiti uchun amaliy takliflar ishlab chiqishdir.

Tadqiqot metodologiyasi

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© **"Smart Quill Publishing" nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, tasniflash, SWOT-tahlil va grafik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Normativ-huquqiy asos sifatida yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi va qayta tiklanuvchi energiya sohasidagi hujjatlar o‘rganildi. Faoliyat yo‘nalishlarini baholashda muallifning sifat mezonlariga asoslangan ekspert baholash usuli qo‘llanildi; bu baholar statistik hisob-kitob emas, balki yo‘nalishlarni o‘zaro solishtirish uchun shartli ball shkalasidir.

Tahlil va natijalar

Ekologik tadbirkorlikning asosiy yo‘nalishlari, ularning mohiyati va O‘zbekiston sharoitidagi imkoniyatlari 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval. Ekologik tadbirkorlikning asosiy yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Mohiyati	O‘zbekiston sharoitidagi imkoniyatlari
Qayta tiklanuvchi energiya	Quyosh panellari va boshqa qurilmalarni o‘rnatish, ularga xizmat ko‘rsatish	Quyoshli kunlarning ko‘pligi; energiyaga ortib borayotgan talab
Chiqindilarni qayta ishlash	Saralash, kompostlash, ikkilamchi xomashyo tayyorlash, biogaz	Maishiy va qishloq xo‘jaligi chiqindilarining yetarlicha o‘zlashtirilmaganligi
Organik qishloq xo‘jaligi	Kimyoviy vositalarsiz mahsulot yetishtirish va sertifikatlash	Mahalliy mahsulotlarni ekologik toza brend sifatida eksport qilish
Suv tejovchi texnologiyalar	Tomchilatib sug‘orish, suvni qayta ishlatish tizimlari	Suv tanqisligi sharoitida barqaror talab
Ekoturizm	Tabiiy hududlarda ekologik mas’uliyatli turizm xizmatlari	Tabiiy va madaniy joylarning xilma-xilligi

Manba: muallif tomonidan yaratilgan

Yashil iqtisodiyot sharoitida ekologik tadbirkorlikning shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar va uning natijalari o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqildi. 1-rasmda ushbu bog‘liqlikning konseptual sxemasi keltirilgan. Sxemaga ko‘ra, davlat siyosati, yashil moliyalashtirish, texnologiya va kadrlar hamda iste’molchi talabi ekologik tadbirkorlikni harakatga keltiruvchi to‘rtta asosiy omil hisoblanadi, uning natijasi esa ish o‘rinlari, resurs tejamkorligi, eksport imkoniyatlari va atrof-muhit holatining yaxshilanishida namoyon bo‘ladi.

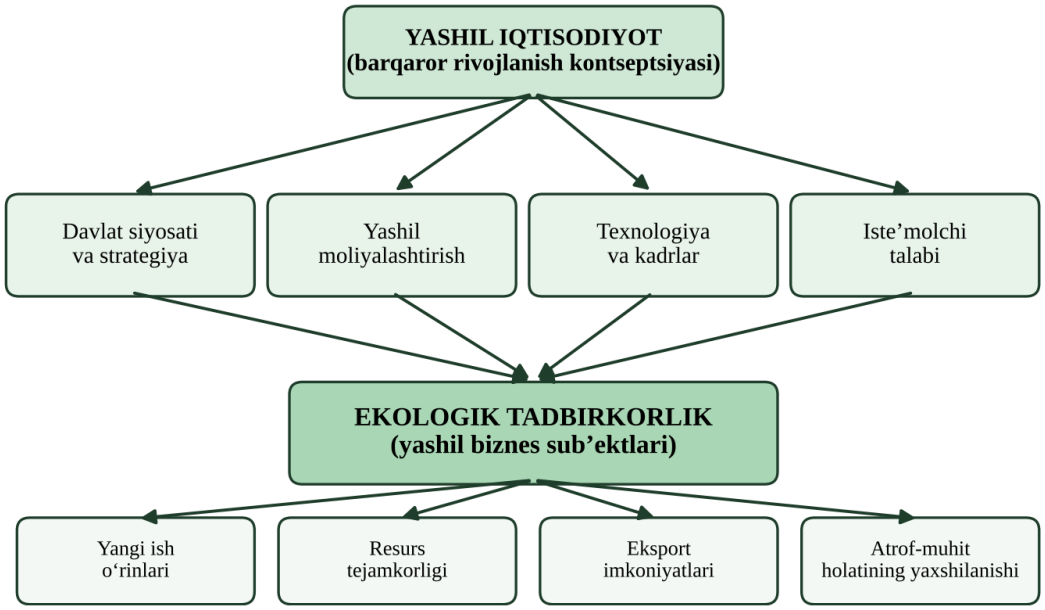

1-rasm. Yashil iqtisodiyot va ekologik tadbirkorlik o‘rtasidagi bog‘liqlik sxemasi

Manba: muallif tomonidan yaratilgan

Davlat darajasida yashil moliyalashtirish masalasiga e’tibor qaratilgan: Strategiyada yashil kreditlash va moliyalashtirish tizimini joriy etish hamda yashil fondlar tashkil etish ko‘zda tutilgan [1]. Qayta tiklanuvchi energiya bo‘yicha esa 2030-yilga borib elektr energiyasi ishlab chiqarishda uning ulushini kamida 25 foizga yetkazish maqsadi qo‘yilgan, keyinchalik bu ko‘rsatkich yuqoriroq darajada belgilangan. Bu holat ushbu sohada xususiy tadbirkorlar uchun barqaror talab yaratadi.

Ekologik tadbirkorlik yo‘nalishlarini o‘zaro solishtirish maqsadida ularning boshlang‘ich kapital talabi va bozor salohiyati 5 ballik shkala bo‘yicha baholandi (2-rasm). Natijalar shuni ko‘rsatadiki, quyosh energiyasi qurilmalari va suv tejovchi texnologiyalar yuqori bozor salohiyatiga ega, biroq quyosh energiyasi yo‘nalishi eng yuqori boshlang‘ich kapitalni talab qiladi. Organik qishloq xo‘jaligi va ekoturizm esa nisbatan kam kapital bilan boshlanishi mumkin, shu sababli ular yangi boshlovchi tadbirkorlar uchun qulay hisoblanadi.

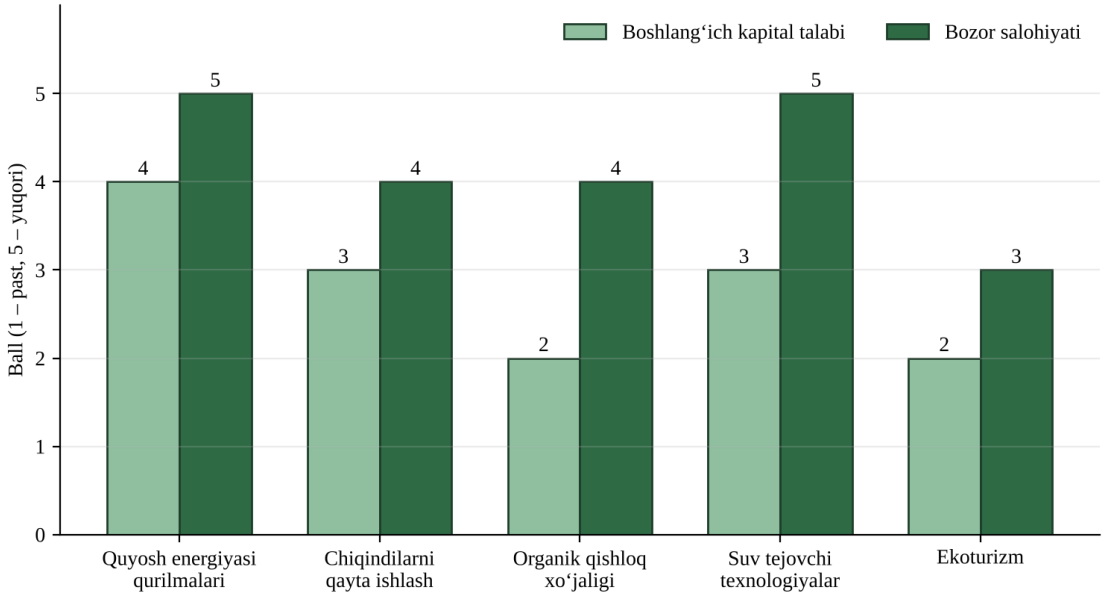

2-rasm. Ekologik tadbirkorlik yo‘nalishlarining boshlang‘ich kapital talabi va bozor salohiyati

Manba: muallifning sifat mezonlariga asoslangan ekspert baholashi (shartli ball shkalasi).

Ekologik tadbirkorlikning ichki va tashqi muhitini baholash maqsadida SWOT-tahlil o‘tkazildi (2-jadval).

2-jadval. Ekologik tadbirkorlikning SWOT-tahlili

Kuchli tomonlar (S)	**Zaif tomonlar (W)**
Resurs xarajatlarining kamayishi; yangi bozor segmentlari; davlat siyosati tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi	Yuqori boshlang‘ich xarajat; uzoq qoplanish muddati; malakali mutaxassislar yetishmasligi
Imkoniyatlar (O)	**Tahdidlar (T)**
Xalqaro bozorda ekologik talablarning kuchayishi; yashil moliyalashtirish vositalari; texnologik hamkorlik	Iste’molchilarning yuqori narxga tayyor emasligi; texnologiyalarning importga bog‘liqligi; xabardorlikning pastligi

Manba: muallif tomonidan yaratilgan

Tahlil natijasida ekologik tadbirkorlik rivojiga to‘sqinlik qiluvchi asosiy muammolar aniqlandi. Ularning mohiyati va tavsiya etilayotgan yechimlar 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval. Asosiy to‘siqlar va ularni bartaraf etish yo‘nalishlari

To‘siq	Namoyon bo‘lishi	Taklif etilayotgan yechim
Moliyaviy	Yuqori boshlang‘ich xarajat, uzoq qoplanish muddati, imtiyozli kreditlarning cheklangan qamrovi	Imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari, kafolat mexanizmlarini kengaytirish
Axborot va madaniy	Ekologik xabardorlik darajasining yetarli emasligi, yashil mahsulotga talabning pastligi	Ekologik markirovka tizimi, yashil xaridlarni ommalashtirish, ta’lim dasturlari
Texnologik va kadrlar	Zamonaviy texnologiyalar va malakali mutaxassislar yetishmasligi, importga bog‘liqlik	Xalqaro hamkorlik, mahalliy ishlab chiqarishni rag‘batlantirish, kadrlar tayyorlash

Manba: muallif tomonidan yaratilgan

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari yashil iqtisodiyot sharoitida ekologik tadbirkorlik iqtisodiy o‘sish va ekologik barqarorlikni uyg‘unlashtiruvchi muhim vosita ekanini ko‘rsatdi. O‘zbekiston uchun u yangi ish o‘rinlari, resurs tejamkorligi va eksport imkoniyatlarini kengaytirish yo‘lidir. Ekologik tadbirkorlikni rivojlantirish uchun quyidagilar taklif etiladi:

1. **Moliyaviy qo‘llab-quvvatlash.** Yashil loyihalar uchun imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari va kafolat mexanizmlarini kengaytirish.
2. **Ta’lim va xabardorlik.** Universitetlarda ekologik tadbirkorlik bo‘yicha o‘quv kurslarini joriy etish, yosh tadbirkorlar uchun start-ap dasturlarini tashkil qilish.
3. **Davlat-xususiy sheriklik.** Chiqindilarni qayta ishlash va qayta tiklanuvchi energiya sohasida davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish.
4. **Texnologik hamkorlik.** Xalqaro tajriba va texnologiyalarni jalb qilish, mahalliy ishlab chiqarishni rag‘batlantirish.
5. **Iste’molchi talabini shakllantirish.** Ekologik markirovka tizimini yo‘lga qo‘yish va yashil xaridlarni ommalashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. «O‘zbekiston Respublikasining 2019–2030-yillar davrida «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida». – Toshkent, 2019.
2. Pearce D., Markandya A., Barbier E. Blueprint for a Green Economy. – London: Earthscan, 1989.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© “**Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**

3. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. – Nairobi: United Nations Environment Programme, 2011.

4. Schaltegger S., Wagner M. Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation: categories and interactions // Business Strategy and the Environment. – 2011. – Vol. 20, No. 4. – P. 222–237.

5. Hockerts K., Wüstenhagen R. Greening Goliaths versus emerging Davids: Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship // Journal of Business Venturing. – 2010. – Vol. 25, No. 5. – P. 481–492.

6. O‘zbekiston Respublikasining «Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to‘g‘risida»gi Qonuni. – 2019.

© **Namangan davlat pedagogika instituti** | **Tabiiy fanlar kafedrasi**
© **“Smart Quill Publishing” nashriyoti** | **www.smartquillpublishing.uz**